

## פרק אחד עשר

## נונין מנוזרות ווא"ו קטיעא

בתחילה וסוף ז ויהי בנסע הארון ז ע"כ דהיינו סימנין בתחילה וסוף הן שתי נונין הפוכין, וכן עושין מקצת סופרים. ותמה אני עליהם לכתוב ב' אותיות בתורה שלא לצורך ולפסולה שהרי אפי' אות אחת יתרה פוסלת (ז) וכן אפי' פסוק טעם או ניקוד בדיו פוסל התורה, כ"ש כה"ג. ולא אמרי' שעשה לה הקב"ה סימנים אלא ר"ל פרשה לפניה ולאחריה, כי מן הדיו לא היה לו להפסיק שהרי לעיל מיניה כתיב וארון ברית ה' נוסע לפניהם, אלא שבא להראות סימן לרשב"ג כטעמיה ולר' כטעמיה, וטעו התלמידים וסברו שהסימנים הן כנונין (ז). אבל הרמב"ם ושום מחבר לא הזכירו. ואם הסימנים היו על אלו נונין א"כ בודאי אם לא עשו מעכב מאחר שאינו מתקון הסופרים אלא מציורי הקב"ה כמו שאמר התנא עשה לה הקב"ה סימנים, וא"כ למה לא הזכירו המחברים (ז). וראיתי בס"ת מדויק שכתב מהר"ר טודרוס הז"ק (ז) משפירא ולא כתב שום נון יתירה אלא עשה סימנין בנ"ן הפוכה כגון ויהי בנסע, גם בזה תימה הלא אות הפוכה אינה אות, ואין לך שינוי אות גדול מזה. הלא כתב מהר"ק דלא מהני קריאת יניק דלא חכים ולא ספס היכא שלא נכתב האות כראוי אלא להכיר בין ו"ו ליו"ד א"כ כ"ש הכא שאינה אות לגמרי, ולא עוד שבדואי יניק דלא חכים לא יכול לקרותה כלל. אלא שאיני אוכל לפסולה מחמת היסוד הנונין, שהרי כתב הרמב"ם ויזהר באותיות הגדולות ובאותיות הקטנות ובאותיות הנקודות ואותיות המשונות כגון הפיא"ן הכפופות, והטור כתב בשמו פיא"ן המלופפות והסמ"ג כ' בשמו פיא"ן המלופפות והאותיות העקומות כמו שהעתיקו הסופרים ואיש כפי איש כו' וכל אלו הדברים למצוה ולא לעיכוב, וא"כ מאחר שקבלו הסופרים להופכן צריכים לכתחילה להופכן וכ"ש שאין לפוסלן. אכן תמה אני על דבריו מאחר שאינם לעיכוב א"כ ממילא פסול יש בהן (ז), שהרי אין להן צורת האותיות כלל ואינו דומה כלל לאותיות גדולות או קטנות או פיא"ן המלופפות לפי שיש להן צורת האותיות אלא שהן משונות מפי עורא הסופר

לעיל פרק ראשון אות ב' וג' הבאנו המקורות מדב' חז"ל בש"ס ומדרשים בעניין הנונין המנוזרות שבפר' בהעלותך, ווא"ו קטיעא שבפר' פינחס. וכאן נעתיק מה שדנו האחרונים בזה בהרחבה, כי מהם תוצאות חיים לכתובת צורתן הלכה למעשה, ומהם יש להקיש ולדמות לענייני האותיות המשונות באופן כללי.

## א. תשובת מהרש"ל על הנונין המנוזרות

בתשרי מהרש"ל סי' ע"ג. שאלה: הנונין של ויהי בנסע הארון שמהפכין אותן בתחילה וסוף, ויש מוסיפין נונין וכמה פנים שונות בין הסופרים, יורנו מר איד לנהוג. תשובה: דבר זה כתבתי בחבורי הגדול בפרק כל כתבי (ז) ואעתיק לך אות באות. מסקינן בסוגיא (שבת קט"ו): ת"ר ויהי בנסע הארון ויאמר משה פרשה זו עשה לה הקב"ה סמניות מלמעלה לומר שאין זו מקומה, כדתניא רשב"ג אומר עתידה פרשה זו שתעקר מכאן ותכתב במקומה. פי' רש"י בדגלים הייתה ראויה להכתב בפר' במדבר סיני ושם הוא מקומה. ולמה נכתבה כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות, פורענות ראשונה ויסעו מהר ה' ואמר ר' חמא בר חנינא שסרו מאחרי ה' פי' שהיו בורחים מהר סיני דרך ג' ימים כתינוק הבורח מבית הספר לפי שלמדו הרבה. פורענות שניה ויהי העם כמתאוננים, ולעתיד שיהיו כל הפורעניות בטלים ולא ידאגו לפורענות תחזור הפרשה למקומה, ר' אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב הוא לעצמו. נמצא ספר במדבר יש בו ג' ספרים עד ויהי בנסע ספר אחד, והוא בעצמו ספר שני, ועד כלות הספר ספר שלישי, והיינו דאמר ר' שמאלא בר נחמני אמר ר' יונתן חבבה עמדיה שבעה אלו שבעה ספרים של תורה. ופי' רש"י עשה לה סימנים מלמעלה למטה להבדילה מן הסמוכות לה ואח"כ פי' למעלה ולמטה בתחילה וסוף ויהי בנסע הארון ע"כ. כך נמצא בפירש"י שלנו וצריך לפרש תחילה וסוף של ויהי בנסע הארון. אבל בפי' רש"י של קלף (ז) מדויק מצאתי כתוב בזה העניין

(1) ספרים של שלמה על מס' שבת לא נדפס, אמנם בשבת קטן. בחכמת שלמה כתב מהרש"ל חז"ל: בפירש"י מדויק ראיתי כתוב כך נון הפוכה ויהי בנסע הארון כו' וע"ז סומכין הנקדמים לעשות ב' נונין אחת קודם ויהי בנסע ואחת לאחריה. אבל במדויקים לא ראיתי. וקרב בעיני שפסולה לפי מה שפסלי' בחסר ויתיר אפי' אות אחת. ולכתחילה לכ"ע אסור. והסימנים שנאמרו כאן ר"ל שעשה פרשה לפניה ולאחריה. ואולי זה הציור של נון הפוכה תלמיד אחד הגיה עכ"ל. וכ' המהר"ם שיף שם. עיי' בחכמת שלמה שהנונין הן טעות עיי"ש ועיי' בשו"ת רש"ל. ואפשר שכן דרך לעשותו כחצי עיגול כזה ( ) והוא שאין זה מקומו ע"כ.

(2) אמנם עיי' ר"ה יו' שם נמצא גם ברש"י לפנינו ציור נונין הפוכין וכדלעיל פ"א אות ב'.

(3) עיי' בענין זה להלן פרק י"ג אות א'.

(4) עיי' בתשו' נוב"י קמא יריד סי' ע"ד שרב האי גאון כ' בהדיא דסימניות אלו הן נונין הפוכין וכו' ועיי' לעיל פ"א אות ב' שכן נבחרא בעד דראשונים. אמנם עיי"ש שבמס' סופרים הלשון מניח חלק וכו'.

(5) עיי' לעיל פ"א אות ב' דמצינו שהזכירוהו הר"י ברצלונא, הר"מ המאירי וכו' אלא שבזמן מהרש"ל עדיין לא נדפסו ספרים אלה. ומ"ש שהרמב"ם לא הזכירו, עיי' להלן בתשו' מהר"ם לובלין שכתב: ואף שהרמב"ם לא הזכירם, כמו כן לא הזכיר הנון הפוכה של ימת תרח בחרן שהיא נמצאת במסורת והיא מוסכמת לכ"ע ע"כ. ועיי"ע להלן הערה 13 על כמה דברים בענייני ס"ת שהרמב"ם לא הזכירם בחיבורו.

(6) עיי' פרק ח' אות ב' שקשה להיפך.

לאיזה כוונה ומשו"ה לא מעכב, אבל בעקומות לא היה מסתבר כלל בעיני בפרט מאחר שאינה כתובה לא במשנה ולא בגמרא ולא בה"ג אלא העתקת סופרים הוא, ואמינא שיבושא כיון דעל על. ובפרט גבי ויהי בנסע הארון שבא הטעות ממאמר עשה להם סימניות כדפי. ומ"מ לא אוכל לפוסל בזה היכא שלא הוסיף כוס נון כפופה אלא שהפך הנוני"ן שבתוך הכתב מאחר שהרמב"ם כתב להיתר ואחריו הסמ"ג והטור, וא"כ אולי מפי עורא, הסופרים הוסיפו בהפיכות גוני"ן לחזק הסמנים שעשה הקב"ה ותיקון סופרים הוא זה י' למצוה ולא לעכב. ומ"מ לעצמי היה בדעתי לחוש ולמוחקן עד שכצאתי כך בווזה שהיה כך הקבלה בימיהו מיומת ר' שמעון בן יוחאי כאשר אביא לקמן.

ובזהו עוסק בשמועה זו אמר משכיל אחד לפני כדי שאשמ' הלא כל התורה תלויה באותן גוני"ן כאשר כתב הבחי' והרקנטי, ונבהלתי ולא ידעתי מה להשיב חורפי דבר, עד שחפשתי בכל הספרים וראיתי שזה אומר כזה וזה אומר ככה כל אחד דרש את שלו. הבחי' כתב להדיא ע"כ עשה לה הסמנים מנו"ן ללמדך שפרשה זו פונה לסוף חמישים פרשיות אם תכנה מן ויהי בנסע הארון עד ונסע אוהל מועד בדגלים בפרשת במדבר סיני תמצא חמישים פרשיות ושם היתה ראיה לכתב כדעת רשב"ג, וא"כ לפי פירושו לר' שאמר כאן הוא מקומה אלא הסימנים באו להודיע שספר חשוב בפני עצמו הוא והסימנים מראין כאלו היא מובדלת מלמעלה ומלמטה וחשובה לעצמה כאשר כתב בעצמו א"כ אמאי עשה הסימנים מנו"ן, גם לדעת רשב"ג למה עשה סימן בנר"ן בסוף ויהי בנסע, די היה לו בנר"ן לשלמעלה לרמוז שמקומה למעלה מנ' פרשיות. אח"כ כתב דרש ע"ד הקבלה כי פרשה זו רומז על כל ימי עולם וחדוש העולם לעתיד והתכלית מן הדרש שהנר"ן הפוכה רומז שהעולם יחזור לתורתו ביובל הגדול, ושתי גוני"ן הפוכין כדי לחזק הדבר כפתרון החלומות של יוסף, וכך הוא בעיני כפתרון חלומות. עוד כתב שפסוק שובה רבבות אלפי ישראל, רמז לאותו ענין כי אלפי רמז לאלף הששי, ישראל רמז לאלף השביעי, ע"ד שית אלפי שנים קיימא עלמא כר סוף דבר אינה אלא דרש של תוהו והדרש דרש מפי כל.

הרקנטי כתב בנסע בגי' יעקב וע"כ הנו"ן הפוכה כאדם הכורע על ברכיו לפני המלך ומבקש ממנו צרכיו כר, א"כ לפי זה אינו משום סימן אלא שדרש טעם על היפוך הנו"ן והסימן הוא כמו שפרשתי שעשה פרשה לפניה ולאחריה. אח"כ עיינתי בווזה שממנו יבא המקור והוא ענין אחר לגמרי ואינו תלוי כלל בסימנים אבל קרוב יותר אל הפשט וממנו תשמע שאף בימי התנאים היה הקבלה בידם הפיכת הנוני"ן אלא שספיקא נפל ביניהן בין הספרים, וז"ל הווזה (פרי בהעלותך): ויהי בנסע הארון ויאמר משה וגר' ר' אליעזר אמר הכא אית לאיסתכלא נ' דאיהי מגורר לאחורא

שהפכת פניה כלפי הארון שהרי כבר נסתלק ענין הארון ופרשתו, אלא מראה נזיפה שהנו"ן שהיא השכינה אינה בהיותה ומגזרת עצמה מישראל, ור"א בנו רצה להשיב האמת הוא שהנו"ן של ובנחה מגזרת לגמרי משני צדדיה וכן ראה בספר דרב המנוגא סבא, ורשב"י השיב לו שאינו עיקר אלא כמו שהוא אמר וראה בספרא דרב המנוגא סבא ועיקר. וכן כתב הגדול בעל ברוך שאמר שאותו נו"ן קדמאה של מתאוננים ג"כ הפוכה ומה שכתב הצרור ומור שהנוג"ן של מתאוננים כהווייתן שהם בלי היפוך כלל לפי שהתריון כלפי מעלה וכעניין אותן נוג"ן של מעלה, לא ירד לתכלית מדרש הנעלם. ומה שהוא כתב שהם הסימנים כבר כתבתי שהוא טעות ואינם מפי הקב"ה והסימנים מפי הגבורה והיינו הפרשיות פתוחות וסתומות וכן בזהר אינו משמע כלל שהנוג"ן משום סימנים הן והנו"ן של מתאוננים יוכיח.

הנה חפשתי ובדקתי בס"ת וראיתי י"ב תמונות בעניין הנוג"ן. תמונה ראשונה שכתב הז"ק מהר"ר טודרוס מ"כ (מגזרתו כבוד) נו"ן ראשונה של בנסוע הפוכה והנו"ן שניה של ובנחה אינה הפוכה, והנוג"ן של כמתאוננים שניהם הפוכות. תמונה ב' בראשונה ושנייה הפוכה ובכמתאוננים שום אחת מהן אינה הפוכה. תמונה ג' ראשונה הפוכה והנו"ן קדמאה של כמתאוננים. תמונה ד' ראשונה לבד הפוכה. תמונה חמישית שני נוג"ן הפוכות נוספות באויר הפרשיות. תמונה ששית שני נוג"ן הפוכות נוספות באויר הפרשיות ונו"ן ראשונה ואחרונה וקדמאה של כמתאוננים הפוכות. תמונה שביעית שתי נוג"ן נוספות כו' וראשונה וב' נוג"ן של כמתאוננים הפוכות. תמונה שמינית שתי נוג"ן נוספות כו' ונו"ן ראשונה אמצעית של וינוסו משנאיך הפוכות. תמונה תשיעית שתי נוג"ן נוספות כו' ונו"ן ראשונה הפוכה. תמונה עשירית ארבע נוג"ן הפוכות ראשונה ואחרונה ושתיים של כמתאוננים. תמונה אחת עשרה נון אחרונה ונו"ן קדמאה של כמתאוננים ה הפוכות. תמונה י"ב אין שום נו"ן הפוכה אלא למעלה בראשי הנוג"ן. יש נו"ן כזה ה. ועכשיו אפשר כל התמונות חוץ מאותה שיש בה נו"ן נוספת שפסולות הן לגמרי בעיני כאשר כתבתי, ולא עוד שמקלקלין את הפרשיות שצריך להיות בין הפתוחות והסתומות ועתה אפשר שאר התמונות. תמונה ראשונה נון ראשונה של בנסע הפוכה והנו"ן האחרונה אינה הפוכה ושני הנוג"ן של כמתאוננים הפוכות ראוי לתקנה וימחק נון אחרונה ובמקומה יעשה נון של ובנחה לפי שאינה לפי הזהר וכתיקון ברוך שאמר ולא בשום מדרש. בשלמא אם לא היתה שום אחת הפוכה לא הייתי מצוה לתקנה שהרי כתובה כדינה ואותן הפוכות אין מעכבות והמדרש והספרים בלאו הכי חלוקות, אם כן כמעט דרך הישר שלא לשנות כל עיקר. אבל זה שהתחיל להפכן ולא הפכן כראוי והוסיף אם כן ראוי לתקנו לכתחילה. ותמונה שנייה שראשונה ואחרונה הפוכה ושל כמתאוננים אין שום אחת הפוכה היא כדעת הצרור ומור ובחיי ויכולין לישיב הזהר מה שאמר בסוף גרמו כו' לא קאי אהפרכת

נוגין אלא ה"ק בסוף גרמו שנסתלקה השכינה מהם אבל בתחילה היתה שכינה לעולם פונה אליהם אבל לא אמר רשב"י להדיא שאותו נון הפוכה ואפשר שס"ל שאין עושין סימן לרעה כ"א לטובה וגם הן מפרשין שנוגין הם סימנים תחילה כמו שקבל הסופר על פי קבלתם. תמונה שלישית נון ראשונה הפוכה ונו"ן קדמאה של כמתאוננים הפוכה אין בידי לתקנה דאולי כך הוא דעתו של רשב"י בזהר שנו"ן של ובנחה הוא באורח מישור לגמרי ומאחר שאין בה שום שינוי אם כן נאמר שהופכת פניה לארון וישראל כצורתה בלי שינוי וכך הקסה לו לפי דבריך היה לו להיות הפוכה מאחרא לעילאה אבל לדידי אינה הפוכה כלל ואף שלא פרשתי כן מכל מקום אין בידי לתקנה כי אולי כך קיבל הסופר. תמונה ד' נון ראשונה לבד הפוכה אין בידי לתקנה כי היא כפי דעת הרקנטי, וגם יכולין לדחוק הזהר ולומר אחרונה אינה הפוכה ורשב"י לדברי ר"א קאמר שהיה לו להפך מאחרא לעילא כדפרי' וגם של כמתאוננים אינה הפוכה כדפרי' לעיל איך הם מפרשים ולבסוף גרמו. תמונה חמישית פסולה עד שימחק הנוגין הנוספות וכן בתמונה ששית. שביעית פסולה עד שימחק הנוגין ואחר כך יתקנה כמו שכתבתי בתמונה ראשונה. תמונה שמינית פסולה עד שימחק נוגין הנוספים ואחר כך צריך למחוק ולתקן אמצעית של וינוסו משנאיך כי זה אינו לשום מדרש ומאחר שיחליל לתקן יתקן את כולו על פי ברוך שאמר. תמונה תשיעית פסולה עד שימחק הנוגין הנוספות. תמונה י' פסולה עד שימחק הנוגין הנוספות ויתקן נון בתראה של כמתאוננים. תמונה אחת עשרה שנו"ן אחרא וקדמאה של כמתאוננים הפוכות וראשונה אינה הפוכה וזו שלא כראוי לכ"ע אלא יתקן אף נון ראשונה של בנסע. תמונה י"ב שעשה הסופר נוגין הפוכין בראשי הנוגין הכתובים בסדר יפה קבל הסופר ואף שאינה לפי משמעות הזהר כי מדרש הזהר אינו לעיכוב. הנראה בעיני כתבתי וה' יצילני משגיאות דברי שלמה לורי"א, עכ"ל תשרי מהרש"ל.

### ב. תשובת מהר"ם לובלין

ובתשרי מהר"ם לובלין (ס"ע) חולק על דב' מהרש"ל הנ"ל וז"ל: שאלה: ילמדנו רבינו בעניין הנוג"ן של פרשת ויהי בנסוע שיש כמה ספרי תורות ובכל אחת תמונה מיוחדת משונות זו מזו שבאחת נמצא נו"ן הפוכה לפני התחלת ויהי בנסוע ונו"ן שנייה הפוכה בסוף אח"א אלפי ישראל, ובקצת נמצא הסני נוג"ן הפוכים הנזכרים ועוד נוסף עליהן נוג"ן הפוכים והן נו"ן של בנסוע ונו"ן של ובנחה ונו"ן ראשונה של כמתאוננים. ובקצתם לא נמצאו הפוכות כ"א הנוג"ן של בנסוע ושל ובנחה ושל כמתאוננים. ובקצתם כ"א של בנסע ושל כמתאוננים. ובקצתם לא נמצא שום נו"ן הפוכה אלא שעל נו"ן של בנסע ושל ובנחה וכמתאוננים נכתב על גביהם באויר כמין נוג"ן כזה בנסע ובנחה, ובקצתם נוג"ן של בנסע ושל ובנחה וכמתאוננים הפוכות וגם יש להם כמין נוג"ן למטה באויר כזה בנסע ובנחה, וכן כמתאוננים, ויו"ר רבינו איהו

וגם יש לפרש דבריו שאין ר"ל שתהא הפוכה כאשר תראה משם וכאשר פירשה מהרר"ש לוריא זצ"ל, אך שבמסורת נמצא שנו"ן של בנסע וגו' של כמתאוננים הן הפוכות עיין במסורת פ"ר בהעלותך וגו' של ובנחה לא הוזכר שם. והקנט"י לא הזכיר כ"א הנו"ן של בנסע עיין שם וגם בזהר ותמצא טעם הפיכתו.

כלל העולה מדברינו שהספר תורה שנכתבו בה שני גווי"ן הפוכים לפני יהי בנסע ואחרי אלפי ישראל אין לפוסלה כי יש להם על מה שיסמכו כדלעיל, וגם אם לא נכתבו אין לפוסלה גם כן כדלעיל. והגווי"ן של בנסע לכולי עלמא צריכה להיות מהופכת ואם נמצא ספר תורה שלא כתוב בה מהופכת יש להפכה. והספר תורה שכתוב בה שני הגווי"ן הפוכות הנוספים הנזכרים לפני יהי בנסע ולאחריו וגם הגווי"ן של בנסע ושל ובנחה ושל כמתאוננים כולן הפוכים אין לפסול ג"כ כי היא נכתבת על פי פירוש הפסיקתא וגם על פי הוזהר, ומפרש דברי הוזהר שרצה לומר שגם הגווי"ן של כמתאוננים תהא הפוכה לגמרי מעליו לתחתון כנו"ן של בנסע. אלא שנראה לי שיש לחקן ולהפך הגווי"ן של ובנחה מבפנים לאחור ולא מעליו לתחתון כדלעיל. והספר תורה שאין כתוב בה השני גווי"ן הפוכים הנוספים כ"א הג' גווי"ן הפוכים של בנסע ושל ובנחה ושל כמתאוננים ג"כ אין לפוסלה כי היא על פי הוזהר לבד ולא על פי הפסיקתא כדלעיל אלא שיש לחקן הגווי"ן של ובנחה מלאחור לפנים כאמור למעלה. והספר תורה שכתוב בה גווי"ן הפוכה בבנסע ובמתאוננים ולא של ובנחה ג"כ אין לפוסלה כי היא על פי המסורת כנזכר, ואפשר שהן מפרשים דברי הרשב"י בזהר שר"ל שהגווי"ן של ובנחה לא תהיה מהופכת כלל, כי יש לפרש שכך אמר לר"א בריה, לדידך היתה צריכה להיות מהופכת לגמרי, אבל לדידי ס"ל שאינה מהופכת כלל אלא היא בארץ מישור ופניה כלפי שניהם כלפי ישראל וכלפי הארון. וכן הס"ת שכתוב גווי"ן הפוכה של בנסע ובנחה ג"כ שהיא גם כן ע"פ הוזהר ומפרשים שהשני גווי"ן מהופכין ושל כמתאוננים אינה הפוכה כדלעיל, אלא שיש לתקן הגווי"ן של ובנחה להפכה מלפנים לאחור. והס"ת שכתוב בה גווי"ן הפוכה של בנסע לחד גם כן אין לפוסלה שהן מפרשים דברי הרשב"י בזהר שר"ל שאין להפך כ"א הגווי"ן של בנסע לחד כדלעיל. אבל הס"ת שכתוב בה הגווי"ן של בנסע ובנחה הפוכים וגם נכתב למעלה או למטה כמין גווי"ן, או שנכתבין הגווי"ן כסדרן אלא שכתוב בהן למעלה או למטה כמין גווי"ן, לא ידעתי להם שום סמך כי הן נגד הוזהר כלל הדרכים שכתבתי לעיל, ועל כן נראה שיש לגרור אותן ולתקן ע"פ הדרכים שכתבתי. והגם שהרב הגדול מהרר"ש לוריא זצ"ל לא כתב כדברי. אני מה שנראה לע"ד כתבתי נאם מאיר וכר ע"כ תשוי מהר"ם לובלין.

ג. מהר"ם לונזאו

ומהר"ם לונזאו בס' אור תורה פ"ר בהעלותך כ' וז"ל: אמר מנחם טעה המדפיס בענין שתי הנונין המגוררות

דרך ישכן אור ואיזה היא התמונה המתקנת הכשרה ובאיזה יש לפסול הס"ת.

תשובה: עניין הגווי"ן של יהי בנסע ואחרי רבבות ישראל מקור ענין זה הוא ממה דאיתא בריש פ' כל כתבי ת"ר יהי בנסע הארון ויאמר משה פרעה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ולמטה לומר שאין זה מקומה. רבי אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב בפני עצמו וכר ופרש"י עשה לה סמניות להבדילה מן הסמוכה לה. והנה בפרש"י אינו מפורש מה הן הסימניות. אבל בספרי יש בזה הלשון: יהי בנסע הארון, נקוד עליו מלמעלה ומלמטה, מפני שלא היה זה מקומו. רבי אומר: מפני שהוא ספר בעצמו וכר, ובפסיקתא איתא בזה הלשון: ויהי בנסע הארון, מסומן מלמעלה ולמטה גווי"ן הפוכים שהן דומין לכ"ף ולר"ש, פ"י אך ורק, כל מקום שאמר אך ורק מיעוטי הוא, מה בא למעט לומר שאין זה מקום הפרשה הזו. רבי אומר מפני שהוא ספר בפני עצמו וכר, וכן מצויר שם גווי"ן הפוכה לפני יהי בנסע וגווי"ן שניה הפוכה אחר אלפי ישראל. שמענו מזה שהמדרשים חלוקים מה הן הסמניות, שהמדרש ספרי סובר שהן נקודות נקוד על יהי בנסע וכן בסוף אלפי ישראל, וכן משמע בפי הרלב"ג. ומדרש של פסיקתא סובר שהן גווי"ן הפוכין וכן נמצא ברבינו בחיי פרשת בהעלותך. וכן נמצא גם כן בעשרים וארבע הישנים דפוס ויניצאה שמצוייר בהן גווי"ן אלו הפוכים, וכן מצאתי בחומש גנדס על קלף דפוס ישן שמצוייר בו גווי"ן הפוכה לפני יהי בנסע וגווי"ן הפוכה אחר אלפי ישראל. והעולה מזה שאין פירוש עשה לה סמניות דאיתא פ' כל כתבי שהפסיקות מהפרשה של מעלה ושל מטה בפתוחות וסגומות כאשר כתב מהרר"ש לוריא (מהרש"ל) ז"ל בהשובותיו ופסק שס"ת שכתב בה אלו הגווי"ן הפוכים שהיא פסולה. שהרי עיניך הראות שהמדרשים והמפרשים שהבאתי שכולן אינן מפרשים כדבריו, לכך אין לפסול הס"ת שנכתבו בה אלו הגווי"ן הפוכים שהרי יש על מה שיסמכו. ואף שהרמב"ם לא הזכירם. כמו כן לא הזכיר הגווי"ן הפוכה של וימת תרה בחרן שהיא נמצאת במסורת והיא מופקמת לכ"ע (ראה לעיל אות ב'). ומ"מ אין בידי לפסול הס"ת שאין כתובין בה אלו השני גווי"ן הפוכים מאחר שהמדרשים חלוקים מה הן הסמניות. ולפי סברת הספרי אינן אלא נקודות ואם כן ה"ה שדי בהיכר כל דהו דהיינו במה שהן מופסקים מהפרשה של מעלה ושל מטה כמו שכתב מהרר"ש לוריא ז"ל, כי מה לי נקודות או הפסקות.

ועניין הגווי"ן של בנסע ושל ובנחה ושל כמתאוננים הוא ענין בפני עצמו כי כן נמצא בספר הוזהר פ"ר בהעלותך, אך ששם משמע שנו"ן של בנסע יהיה מהופכת לגמרי ראש העליון למטה כזה בזסע, אבל גווי"ן של ובנחה היא מהופכת מלפנים לאחור כזה ובנחה, כי כן הוא שם מסקנת רשב"י ע"ה שהשיב לר"א בנז, והגווי"ן ראשונה של כמתאוננים אין להכריח מלשון הוזהר, שנוכל לפרש דבריו שאין ר"ל שתהא הפוכה לגמרי העליון לתחתון כדלעיל.

המנוזרות גדולות אלא כגודל שאר כל אותיות הספר, וכן בדין כי נוי"ן מנוזרת אמרו נוי"ן רבתא לא אמרו, ע"כ תוכחתי עם המדפיס.

ולהיות כי לפום ריהטא ייראה שחכמי הזוהר נחלקו על הנוי"ן השניה אם גם היא מנוזרת או לא, שר' אלעזר אמר שם כי בנסע הארון נוי"ן אסחר אנפין לקבלי ישראל, ובנחה נוי"ן אהדר אנפוי מישראל, ואביו אמר לו דלא אהדר אנפוי מישראל. גם נראה לכאורה משם שבזה המחלוקת נחלקו גם רב ייבא ורב המנונא ז"ל, לכן אמרתי לבאר כוונת המאמר ההוא כדרך כלל, לא כמפרש זוהר כי לא אני ידע לפרשו ולא זה הוא מקומו, ואומר בקוצר. דעת ר' אלעזר כי בנסע ישראל השכינה שעל הארון הנוסע לפניהם כביכול הופכת פניה כלפי ישראל כאובה שנפשו קשורה בנפש אהובו הבא אחריו בדרך הופך את פניו לאחור לדעה מה יעשה לו ולראות שלא תאונה אליו רעה, אך בחנותם הופכת פניה כלפי הארון כי אז לא שכיח היוקא ואין לבה חרד עליהם כשני אוהבים החונים יחד במקום אחד שאינם צריכים לעמוד פנים בפנים, זהו דעת ר"א ותניא כותיה בספרא דרב ייבא סבא. ור"ש חלק על בנו ואמר שגם בחנותם כביכול פני השכינה כלפי ישראל ותניא כותיה בספרא דרב המנונא סבא. זהו מחלוקתם אבל בענין הנוי"ן המנוזרות הכתובות בספר כולי עלמא מדודו ששתיהן מנוזרות והיינו דאמר ר"ש לבנו אי הכי בעי נוי"ן לאתהפכא מגוונא דאחרא עלאה האי נוי"ן מנוזר והאי באורח מישור וכי' כלומר אילו היה כדברך היה ראוי שתהיה הנוי"ן הראשונה לבדה מנוזרת והשניה בלתי מנוזרת, ואנו רואים ששתיהן מנוזרות הילכך נראה שאין האמת אתך. גם ר"א עצמו אמר בראש המאמר נוי"ן מנוזר בתרי דוכתי הכא וכי' הא למדנו דכ"ע מדודו ששתי הנוי"ן מנוזרות.

ועתה נשאר עלי לבאר תואר הנוזירה וההפיכה הזאת איך היא, ואומר כי ברוב ס"ס ואשכנו וכמעט בכלם מניחים פני הנוי"ן כמו שהוא ומהפכים רגלה לאחור, כזה (י), וזאת היא הצורה שכתב הר"מ מריקנטי כאדם הכורע על ברכיו שפניו וגופו כסדרן הפוכות לאחור. וכשעיינתי בזה נראה לי שלא זאת היא הצורה הנכונה ואדרבה איפכא בעינן להפך ראש הנוי"ן ופניה לאחור דהכי אמרינן התם: נוי"ן אסחר אנפין לקבלי ישראל וכתפי גופא לגבי ארונא, לכן הסכמתי לאמר שהנוזירה הנכונה היא הנמצאת בקצת ספרים, גם בפסיקתא של ויניציאה, שמהפכין כל הנוי"ן לאחור כזה c. וראיתי בפסיקתא הנוי"ן שכתב שהטעם בזה כי נוי"ן הפוכה דומה לכ"ף ורי"ש, ופירוש אך רק כל מקום שנאמר אך ורק מיעט וכי', וקשה לי א"כ מה צורך להפוך הנוי"ן והלא גם בלי הפוך דומה לכ"ף ורי"ש. ועוד

טעיות רבות טעיות מטעיות שונות ר"ל לא ראי הטעיות שטעה בארבעה ועשרים הגדול כראי הטעיות שטעה בארבעה ועשרים הקטן והנני בע"ה מבאר טעיותי אחת לאחת למצוא חשבון. הטעות הראשון והוא בכ"ד הגדול שלא שם נוי"ן מנוזרת כלל בשתי הפסקות שלפניה ואחריה של פרשת ויהי בנסע, ובכל ספרי ספרד ואשכנז יש שם ב' נוי"ן מנוזרות, א' בפסיקת ויהי בנסע וא' בפסיקת ויהי העם. והכי תניא בשבת דף קט"ו ת"ר ויהי בנסע הארון פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ומלמטה וכו' ופרש"י דהיינו להבדילה מן הסמוכות לה בתחלה ובסוף ע"כ. הטעות השני וגם הוא בכ"ד הגדול שהפך נוי"ן של בנסע ונוי"ן של כמחאוננים וזה טעות מפורסם אע"פ שכן משמע בספר קנה ז"ל, ויתבאר זה הטעות מההיא דכל כתבי שכתבתי בסמוך, שהרי לא אמרו אלא שצריך סימניות לפניה ולאחריה של פרשת ויהי בנסע להפרידה מסוף פרשה שלפניה ומתחלת פרשה שאחריה, אבל האותיות שבפסוקים לא צוו ולא עלה על לבם לשנותם ולהפכם. ואילו לדברי המדפיס לא נשתנו אלא פסוק ויהי בנסע ופסוק ויהי העם שנמצא בם נוי"ן מנוזרת, אך שתי הפסקות הרי הן כשאר כל פסקות שבתורה בלי שום שינוי וכל זה הפך האמת. עוד יתבאר זה הטעות מהמסרה שאמרה שיש בכל המקרא ט' נוי"ן מנוזרות, הב' מהן בתורה והי' במזמור יאמרו גאולי ה' ששה בששה פסוקים זה אחר זה תחלתן יורדי הים והשביעי שופך בוז וגו' ואם הנוי"ן המנוזרות בתוך הפסוקים כמו שעשה פה המדפיס, מה נעשה בפסוק ויאמר ויעמוד וגו' ובפסוק ויצעקו אל ה' וגו' שאין בם נוי"ן, אלא על כרחך נוי"ן מנוזרות שאמרו לא בתוך הפסוק אלא קודם לו וכן המנהג בספרי ספרד ואשכנז, וכן כתב המאירי ז"ל.

הטעות הג' והוא בגדול ובקטן שמלבד שהפך הפנים לאחור גם הפך הנוי"ן מלמעלה למטה ושם ראש הנוי"ן למטה ורגלה למעלה, וזה עלה על דעת אדם מעולם ולא נכון לעשות כן. ובפרט אחרי שהודיענו חכמי הזוהר שהכוונה בנוי"ן המנוזרות האלו לרמוז שהשכינה שהיא רמוזה באות הנוי"ן כביכול הופכת פניה כלפי ישראל הבאים אחריה מרוב אהבתה אותם כאם שאוהבת בניה וכיון שהדבר כן דאי שאין זה דרך כבוד כלפי מעלה להפוך ראשה למטה ורגלה למעלה. וידעתי גם אני שקשה הוא במלאכת הדפוס לעשות נוי"ן מנוזרת כהלכתה אם לא שיעשוה ויתקנהו לכתחילה ויש בזה טורח, אבל הנוי"ן המוצקות ומוזמנות להם אי איפשר להפך הפנים לאחור אם לא יתפכו הראש למטה והרגל למעלה, מיהו הראה אינו ידע שמלאכת הדפוס הכריח זה, דלאו כולי עלמא בדפוס בקיאי אך הוא חרש שבכוונה נעשה ככה ושכן צריך להיות וזה שקר, ולכן היה ראוי למדפיס לטרוח מעט ולתקן נוי"ן מנוזרות כראוי לכתחילה מחדש כמו שעשו מדפיסי הפסיקתא שהדפיסו בוויניציאה.

הטעות הרביעי והוא בקטן שעשה הנוי"ן המנוזרות באותיות גדולות ובכל ספרי ספרד ואשכנז אין הנוי"ן

(8) כציור 19 בציורי הנוי"ן דלהלן. וכן נמצאת צורה זו במנחת שי, אבל במקראות גדולות נדפס במנחת שי הנוי"ן כציור 21.

כמ"ש האור תורה. כנלענ"ד הלכה למעשה אם יבוא לידי סופר שיכתוב ס"ת מהיום והלאה ע"כ.

ולעיל מינה באמצע התשובה כ' הנוב"י בענין שינוי הנוגין של "בנסוע" ו"כמתאוננים" וז"ל: אם הייתי מסופק בנוגין המנוזרים אם המה בין הפרשיות או נוגין של בנסוע ומתאוננים עצמן, או מספיקא יותר ראוי לעשות בין הפרשיות שאז ממנ"פ אם כינוי הדבר מה טוב ובאם לאו אין כאן אלא חשש יתר. אבל בנוגין של בנסוע עצמה וכן במתאוננים אם לא כינוי לפי דעת רז"ל או חסירות שתי אותיות בתורה מאכצע התיבה, דהא דאי שנוגין מנוזר אין תורת אות עליו אם לא שקבלנו כך מסיני וא"כ יש כאן חשש חסרון הפוסל, ויותר יש לנו להכניס בספק יתירות מבספק חסרון וקלקול התיבה. וזה פשוט וברור לדעת. וכז"ל אם לא היה בדינו לברר דעת חז"ל מה שכינוי בסימנים הללו, אבל ת"ל יש בדינו לעמוד על דעת רבותינו בעלי התלמוד מה היה בכונתם בסימנים הללו אם על הפסק הפרשיות כדעת רש"ל, או על נוגין המנוזרים, ואם על הנוגין על איזה מהנוגין, וכאשר אאריך קצת בזה לסתור דברי מהרש"ל. והנה בדברי הוזהר אין רצוני להאריך וכך אין מורין הלכה מן הוזהר וכך עכ"ד.

ובספר בני יונה פסק נמי כד' הנוב"י הנ"ל ודלא כמהרש"ל, ובענין צורתה הסכים שם להצורה שכתב האור תורה שנמצאת ברוב ס"ס ואשכנז, דהיי' שהנוגין נשארת בצורתה רק הופכין רגלה לאחר. אמנם הנוב"י הסכים למסקנת האור"ת להפוך כל הנוגין לאחר וכנ"ל. ובשו"ת מעיל צדקה ס" כ"ט: נוגין הופכין וכך כל שיש שם יותר משנים הפוכים מן האותיות שבאמצע הפסוקים עצמם ה"ז המוסיף גורע מאותיות התורה, כי שנים שמענו. וז"ל הוזהר על שני הנוגין אמר בתרי דוכתי הכא וכך ומן הראוי לפסול יותר משנים, כי נוגין הפוכה אינו מגדרן של אותיות כלל והרי חסידי התורה הגהפכין יותר ממה שקיבלנו וכן במסורה מונה שנים בתורה. ומהר"ם בתשרי ומהרש"ל מכשירים יותר מב' ע"פ מה שפירשו הם בלי הוזהר, ויש מקום להמכשיר יותר מב' והרצא לחלוק וכך אבל דעתי כתבתי ופירושה בהוזהר דחוק ועליו נבנה יסודם ע"כ. ועיי"ע במ"ש בהערות בפר' בהעלותך.

ובס' מעשה רקח על הרמב"ם פ"ז מהל' ס"ת הביא שבספר העזרה (עיי' לעיל בפרק שביעי) אופן ציור נוגין דויה בנסוע הארון הוא שהרגל שלמטה בלתי ישרה אלא מופנית כלפי מטה באלכסון, ולמעלה הגג הוא לצד ימין

מה צורך לאך ורק בחדא מיניהו גמי למעט. ועוד לכה שמו נוגין שדומה לכ"ף ורי"ש ישימו כ"ף או רי"ש ממש. סוף דבר הלכתא כותיה בענין צורת הנזירה כיון שדברי הוזהר הכי משמעי ולא כטעמיה אלא כטעם הוזהר. ומה מאד הייתי שמח אילו מצאתי צורה שלישית בענין הנזירה שיהפכו ראשה ופניה לאחר וינתו רגלה לפנים כזה (ס' כי כן דרך מי שהולך ורוצה להביט לאחוריו הופך פניו וגופו ומניח רגליו כמו שהם וכן נראה שהוא דעת הוזהר שאמר כהאי אילתא דעולתא כד איל אהרן אנפוי לאתר דנפיק וכך אמנם כיון שלא מצאתי צורה זו בשום ספר אע"פ שסברה נכונה היא הנני מבטל את דעתי. והכלל העולה שצורת הנוז המנוזרת האמתית היא להפוך כל הנוגין לאחר כזה ע' כי כן מורה לשון הוזהר כאמור, מיהו מי שהופך לאחר רגל הנוגין בלבד כזה (ס' לא משתבש, הואיל ומנתה זה מממש ובא ביד הסופרים אשר מעולם ויש לישבו עם כלל כונת הוזהר כי כמו שבתחלה כביכול השכינה הלכה עם הארון הנסוע לפני ישראל ואח"כ לאהבתה בניה החזירה פניה לאחר כך זו הנוגין בתחלה התחיל הסופר לכתבה כסדרה לפנים ואח"כ הפך לאחר. ופירוש מנוזר מלשון "נזורו אחור" (ישעיה א, ד) וכבר הארכתי בזה מה שיש בו די, עכ"ל האור תורה. ובמנחת שי הביא קיצור דב' האות' הנ"ל עיי"ש.

#### ד. נודע ביהודה

גם בתשרי נוב"י קמא (יו"ד ס' ע"ד) האריך לחלוק על דב' המהרש"ל הנ"ל, ובסוף דבריו מסיק וז"ל: יש לעשות הנוגין המנוזרים בריות שבין הפרשיות, ומשום חשש יתר אות אין כאן כלל שכבר כתבתי שאין מקור ושורש לדין של רש"ל לפסול משום יתר אות היכא שאינו מקלקל התיבה. ועוד שאין כאן יתר כלל, שהרי הנוגין הם מנוזרים ואין להם צורת אות כלל ולא מקרי אות רק סימן בעלמא וכמ"ש לעיל בשם רבינו האי, ואטו אם נפל שריטת דיו בגליון הספר יופסל, הא דאי ליתא. ואי משום שמעט בשיעור ריחוק הפרשה נראה לי שיש להניח אחרי כלות "מן המנחה" שהיא לפני בנסוע הארון באמצע השיטה ריחוק כדי ט' אותיות ואח"כ הנוגין המנוזרת ואח"כ ריחוק כמו ב' או ג' אותיות (ס' ואח"כ להתחיל ויהי בנסוע באותה שיטה כדין סתומה. ואחר כלות "אלפי ישראל" יניח ריחוק כמו ב' אותיות ואח"כ נוגין מנוזר ואח"כ ריחוק ט' אותיות באותה שיטה, ובראש השיטה השניה יתחיל פ' ויהי העם וגו' ובה יוצא ידי כל החששות. וצורות הנוגין המנוזרים

(9) בדפוס חסר הציור, וצ"ל כציור 20 בציורי הנוגין דלהלן.

(10) כתב באופן זה כדי שתהא הנוגין המנוזרת סמוכה ליהוי בנסוע ולא לפרשה הקודמת וכן לאחריה כדלקמן. וכ"ד הגר"ש קלוגר בשו"ת סת"ם ס"י ליד: נראה מסברא שיהיו הנוגין סמוכין לפ' ויהי בנסוע לפניו ולאחוריו, דכין דהמה באים עברה ראי שיהיו סמוכין לה. וכן משמע לשון (רש"י) בפרק כל כתבי ד"ה עשה לה סימניו ופירש"י מלמעלה ומלמטה וכך ואם הוי הם סוף פרשה שלפניה ואח"כ מפסיק החלק ט' אותיות

שצ"ל לפני ויהי בנסוע אי"כ אינו למעלה ליהוי בנסוע רק למטה מפרשה שלפניו, וכן להיפוך אם שלמטה היא קודם לפרשה שאחרי ויהי בנסוע והפסק החלק קודם לו אינו למטה ליהוי בנסוע רק למעלה לפרשה שאחוריו. ומדכתב רש"י למעלה ולמטה מוכח דבעינן שיהיו סמוכין לפ' ויהי בנסוע. לכך תחילה יתן הפסק ט' אותיות ואח"כ יכתוב הנוגין ויתחיל ויהי בנסוע, ואחר גמר הפרשה יכתוב הנוגין סמוך לה ואח"כ יניח החלק שבינה ובין פרשה שאחריה כנלפענ"ד נכון בסברא עכ"ל.

## ו. תשובת הגרעקא

ובתשרי הגרעקא סי' ע"ה כ' וז"ל: על דבר שאלת רום מעלתו שנמצא בספ' "בריתי שלום" הוי"ו קצר משאר הוי"ו, ומחדש בא לשם סופר סת"ם ושלח ידו בסת"ם ועשה הוי"ו כזה (כציור 24 מציורי הואו"ו"ן להלן) רואה אנכי שהסופר ההוא בדמיונו שהסופרים שכתבו הסת"ם הג"ל כעוללים לא ראו אור תורה. ולא עשה כהוגן בזה כי אף שבספר אור תורה (כתב) שהמדפיס שהדפיס ו' זעירא ואמר עליו ו' זוטא חד מאותיות הקטנות טעות הוא בידו, ונוסף לזה נשא לבבו לקרוא מלא על רבינו בחיי שכתב בפי' פינחס וכן מציונו במסורה ו' דשלום זעירא, שנוסחא משובשת נודמנה. וכמה רב גובריה לומר כן על רבינו בחיי, שזה כאומר עכ"פ שהבחי לא הרגיש שזה טעות לדינא. ומי ישמע לו בזה אף אם היה לו ראיות חזקות היה מוטל עליו לטרוח ולמצוא ישוב לקיים דברי הקדוש רבינו בחיי, אף כי שראיותיו חלושות מאד.

כי מ"ש דוי"ו זעירא אינה משונה בצורתה אלא בשיעור גדולה אבל וי"ו קטיעא היפוך מזה שאין השינוי בשיעור גדולה רק בצורתה, אינו הכרח כלל. דקטוע שייך שפיר שהיה לו להיות גדול מזה השיעור כשארי הוי"ו"ם אלא שנתקצר וכאלו נקטע, ואב לכולם הקיטע יוצא בקב שלו, דעל שם שרגלו קצר מרגלו האחר מקרי קיטע (11). וכן בהרבה מקומות יולדת למקוטעים וכדומה. ובשו"ת מהרי"ק (שורש ס"ט) איתא: ופשיטא שאין להכשיר ע"י קריאת התינוק שלא נאמרו דברים אלו אלא שנפסקה האות ובציר ליה שיעוריה, כגון ו' קטיעא שאלו מסופקים אם הגיע לאורך ו' או אם הוא כשיעור יו"ד וכו', הרי דמכנה ו' זעירא ל' קטיעא.

ולזה גם מה שכתב באור תורה מהרמ"ה ממ"ש הרמ"ה תואר וי"ו קטיעא כמאן דקטוע בפלגא מלבד די"ל דפלגא ממש דנשאר למעלה כשיעור וי"ו קטנה וי"ל דג"כ ס"ל כהמסורה הג"ל וקטיעא בפלגא היינו שהיה לו להיות עוד אורך וכאלו נכרת ממנו ונשאר רק פלגא. וגם ממ"ש

בהיפך מהרגיל ומופנית כלפי מעלה באלכסון. ועיי' להלן פ"י אות ה' בשם מהריב"ש, חומש היכל הברכה בפר' בהעלותך, נחלת יעקב על מסכת סופרים ריש פרק ו', ובשו"ת נשאל דוד יו"ד סי' י"ט כ. [ובשו"ת יכין וכו'עו ח"א סי' פ"א מבאר עניין הנוגין ההפוכות ע"ד הקבלה]. ובתשרי מהר"ם לובלין שהבאנו לעיל מבואר בהדיא דאם לא עשה כלל נוגין אלו הסת"ם כשר בדיעבד וכ"כ בס' בני יונה, ודלא כמהרש"ל. ועיי' קסת הסופר למהר"ש גאנצפריד סי' ט"ו סעי' ד' ח', ושם בחקירה י"ו.

## ה. וא"ו קטיעא

עיי' בספר אור תורה ר"פ פינחס שהשיג על המדפיס שעשה את הוי"ו ד"שלום" זעירא, גם מסר עליו וי"ו זוטא וכתב עליו שהוא טעות. וכתב עוד וז"ל וראיתי לרבינו בחיי ו"ל שאחר שכתב שע"ד המדרש וי"ו דשלום קטיעא כמ"ש רז"ל בקידושין (ס"ו ע"ב) אמר וכן מציונו במסורה וי"ו דשלום זעירא, ותמיהני עליו שהרי לא נמצא בספרים ובמסורות וי"ו זו זעירא. ואם הוא מצא כן בנוסחא משובשת שנודמנה לו כמו שנודמנה להמדפיס, איך אמר על זה וכן, כאלו הוא דבר אחד עם מה שאמרו רז"ל בקידושין והלא אינם אלא שני ענינים משונים זה מזה, כי וי"ו זעירא אינה משונה בצורתה אלא בשיעור גדולה, ווי"ו קטיעא היפוך זה כי אין השינוי בשיעור גדולה אלא בצורתה וכו'. והעלה שם דוי"ו קטיעא היא כמו שראה בספרים שהיא חתוכה לשנים. כיצד עושה כותב ראש הוי"ו כדרכו ומושר הקולמוס מעט למטה באלכסון לשמאלו ופוסק והוא כעין יו"ד ממש ואח"כ משלים עליה אורך הוי"ו ולא יגע בחלק העליון ונמצא שכתסתכל בשני החלקים יחד היא וי"ו ממש אלא שחתוכה באמצעה. והביא ראיה לזה מלשון הריטב"א וז"ל שכתב שם בקידושין וז"ל: וי"ו דשלום קטיעא היא, נראה פירושו שכרותה בינתים, דאי לא הול"ל זעירתא היא ונפקא מינה לסת"ם ויש להגיה כל הספרים שכתוב כדרכו עכ"ל (11).

(11) ובמנחת שי כתב: במסורה גדולה וא"ו זו קטנה, ובגליון כתוב וא"ו זוטא והוא חד מאלפ"א ביתא דאותיות קטנות ע"כ. וכן היא כתובה בריש מסרא רבא שדפוס גם במסורת כ"י (במקצת פירושים) ריש פרשת חיי שרה ראיתיה נמנית עם אותיות קטנות. אך לא מצאתי כן בספרים אחרים כ"י ומסורותיהם, רק מסרו כאן לית וא"ו קטיעא עד כאן. והכי אמרינן בפ"ג דקידושין בעל מום דעבודתו פסולה מנא לן. אמר ר' יהודה כמה שמאל דאמר קרא לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום כשהוא שלם ולא כשהוא חסר. והא שלום כתיב אמר רב נחמן וא"ו דשלום קטיעא היא ע"כ. פירושו לא קטנה כשאר אותיות קטנות שבתורה רק גדולה כשאר אותיות אלא שרגלה קצר כזה שלים וכן שמעתי בשם הריטב"א וז"ל. ואפשר שזו היא גם כן כונת הרמ"ה וז"ל שכתב כמאן דקטועה בפלגא כמ"ש בריש פרשת וישב. גם ר' אליה המדקדק במאמר ס' מסורת המסורת פ"י קצוצה מעט מלמטה. ובעל אור תורה ראה תמונה אחרת לנגד עיניו בספר מוגה כזו (כציור 24) דהיינו שחתוכה לשנים ועדיין שני החצאים שם ונתיישב בה לפרש כן לשון וא"ו קטיעא דגמין ופי' תרמיה וז"ל. והביא ג"כ לשון אחר מהריטב"א

ז"ל נראה כמסכים לדעתו וזהו: וא"ו דשלום קטיעא היא, נראה פירושו שכרותה בנתיים, דאי לא הול"ל זעירתא היא, ונפק"מ לסת"ם ויש להגיה כל הספרים שכתוב כדרכו עכ"ל. ובאמת שכן ראיתי גם אני בסת"ם קדמון מספרד כצורה השנית. אבל בכמה סת"ם אחרים כתובה כצורה הראשונה. ואף פירוש הריטב"א ז"ל דסליקא מיניה אפשר שיובן כן, ועיי' בס' פענח רוא ע"כ. (12) וכ"כ מהר"ש זעירא ומה דנאצפריד בלשכת הסופר על קסת הסופר ח"ב אות מ"ד ח"ל: מה שהארת הקשה על רבינו בחיי נראה דלק"מ דבדאי בכל מקום שיש להשוות דברי המסורה עם דברי הגמרא מחוייבים אנחנו להשוותם. ולכן יש לנו לומר כי מה קטנה במסורה זעירא ומה דאיתא בגמ' קטיעא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דא דאיתא היא. בעל המסורה קרי לה זעירא לפי שבאמת היא זעירא מאחר שרגלה קצר קצת משארי הוי"ו"ן. ובגמ' קרי לה קטיעא לפי שבראשה וגופא היא כמו שארי הוי"ו"ן אלא שרגלה קטנה קצת. ועל פירושו של האר"ת קשיא לפע"ד דהול"ל וי"ו פסוקה כתיב. אבל קטיעא משמע שהוא כאלו נחתך מרגלה קצת והחתיכה איננה וכדאיתא במשנה הקיטע יוצא וכו'.

בהיפוך אין חשש דדלמא הפירוש כאור תורה ומי שאינו עושה כן הוא פסול, דזה אינו, דהרי באמת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם לא הביאו כלל להא מלתא דוי"ו זו קטיעא, ובדאי אינו בכלל דברי הרמב"ם (פ"י ה' ט"ו מהל' ס"ת) או נדמה לאות אחרת, ויהיה נכלל בזה אם לא כתב הוי"ו קטיעא דדומה לאות אחרת, היינו לוי"ו ממש, דהא אדרבא אם נכתב וי"ו ממש הוא כדיונו, כ"ז שלא השמיענו הרמב"ם דוי"ו זו צריכה להיות קטיעא.

ועיין בספר בתי כהונה (ח"ב בחלק ב"ד סי' כ"א) מרגניתא טבא שהביא בשם חכמי ווינציעא לתרץ בדיקדוק לשון רש"י קדושין, ובעל מום דעבדתו פסולה מג"ל וכר דלא מכשרי מהאי קרא דוהיתא לו ולזרעו אחריו, דנראה דהקושיא רק לר"י אמר שמואל, דהא דחלל עבדתו כשרה נפקא מקרא דוהיתא לו ולזרעו אחריו בין זרע כשר ובין זרע פסול, מזה הקושיא דנימא ג"כ בין זרע בעל מום, אבל לאבנה דשמואל דחלל דעבדתו כשרה נפקא מקרא דברך ד' חילו, אפילו חללים שבו תרצה, דזהו לימוד רק על חללים דלשון חילו משמע חלליו, אבל בבב"מ מהיכא חיתי להכשיר ולא אמרינן כלל לדרשא דוי"ו קטיעא, וכיון דהרמב"ם פסק כאבנה דשמואל כמבואר בפסקיו (פ"ו מהל' ביאת המקדש) ומשום דסתמא דגמרא במכות (דף ר"א ובפסחים דף ע"ב) נקט כן לדרשה דברך ה' חילו משמע דהלכה כן. משו"ה לא קיי"ל כהך דהוא וי"ו קטיעא, והגאון בעל המחבר בתי כהונה הוסיף על דבריהם בטעם לשבח דבפשוטו הוא דחוק לומר דלאבנה דשמואל אין הוי"ו קטיעא דלפני במציאות איך הוי"ו כתיב, אלא די"ל כן דלכ"ע הוי"ו קטיעא אלא דחילוק כן למ"ש הרב ב"י (בתשרי סי' ק"א) וז"ל כל מלא וחסר ותלוי בו דין, כמו קרנת קרנות, בסוכות בסוכת אם שינה פסול דיעבד. אבל מה דלא נפ"מ לדינא וכר ולזה לשמואל דפסולא דבב"מ נפקא מוי"ו קטיעא, א"כ שינה ולא כתב הוי"ו קטיעא פסול, אבל לאבנה דשמואל דלא צריך לזה הדרשה והוי"ו קטיעא לאיזה רמז ולא לענין דינא, בזה בדיעבד אם לא כתב הוי"ו קטיעא כשר, וא"כ י"ל דמשו"ה לא היתא הרמב"ם דין דוי"ו קטיעא דנכלל במה שכתב (פ"ו מהל' ח"ח) ויותר באותיות קטנות וגדולות וכר (ובהלכה י"ט) כל הדברים הללו לא נאמרו אלא למצוה וכר ולא פרט בפרוטרוט מה הן אותיות קטנות וגדולות, וסמך שזהו ידוע להסופרים, וא"כ הוי"ו קטיעא בכלל הזה, והיינו דמפרש דוי"ו קטיעא היינו וי"ו זעירא והוא בכלל האותיות הקטנות<sup>(1)</sup>, וכיון

המהרש"א בחידושי אגדות וז"ל דהוי"ו היא קטיעא כיו"ד וקרי שלם תרגומו שלם, אין ראייה כלל דשפיר י"ל דדעתו ג"כ לר' זעירא. אלא דבפשוטו אמרינן דזה מורה כיון דנכתב בשינוי שיהיה כאלו חסר הוי"ו כלל לקרותו שלם. כמו דמצינו בויקרא דהאל"ף זעירא שכתב הבעל הטורים שמשא רבינו ברוב ענותנותו לא רצה לכתוב אלא ויקר, ואמר לו הקב"ה לכתוב בא' זעירא, דנראה מכח השינוי זעירא כמו דלא נכתב כלל וכאלו כתב ויקר. ומהרש"א תירץ להסביר בפנים מסבירות דוי"ו זעירא דומה קצת לוי"ו. כיוון דזעיר משאר הוי"ו נקרא קצת שלום ולזה דייק נכתב קטיעא ביו"ד ולא שהוא יו"ד אלא דדמי קצת לוי"ו. וכמו דנראה מדברי עשרה מאמרות מאמר אם כל חי (ח"ב סי' ל"ד) וז"ל: כרעא דתלי בתוך הה' וקטע מעל הה' בשמה של שרה שיהיה יו"ד או וי"ו קטיעא, ר"ל קטיעא זה מרגלו האחד לא מופסק באמצע שהוא הפסד צורתו וקלקול הוראתו הפוסל בס"ת אלא וי"ו קטיעא כמין יו"ד וכר וכו"ו של בריתא שלום ע"כ. הרי להדיא שלא יתא בהפסק באמצעיתו. וע"כ קטיעא כמו יו"ד היינו שצ"י זעירא הוא כמו יו"ד ולא יו"ד ממש. דהרי כתב שיהיה יו"ד או וי"ו קטיעא. הרי הוי"ו קטיעא אינו יו"ד אלא כמו יו"ד, ואם כן זהו גם כן כוונת המהרש"א.

ולזה לא מצינו מאן דיסבור שהוי"ו קטיעא היינו מופסק באמצע רק דהריטב"א כ"כ בחידושי, אבל גם זה אינו מוכרח שהתמונה כדעת האור תורה שיהיה מה שלמעלה מהפסק יו"ד ממש, אלא שכוחה בנתים היינו באמצע. וגשאר למעלה כשיעור וי"ו קטנה. ולזה אומר אני על אור תורה כבודו במקומו מונח וכאן אין דבריו מחזורים. ואני אומר בהיפוך, דהעושה כד' או"ת יש חשש פסול גדול, דהא אינו וי"ו כלל. דע"י צירוף לא מקרי וי"ו כפי הכלל שכל אות שהוא בגולם אחד אם נחלקה פסול, וא"כ וי"ו שנחלקה עד שלמעלה הוא רק יו"ד הוי פסול גמור.

והנה לכאורה היה נראה לומר דקטיעא היינו כתמונת אור תורה, ולישנא דקטיעא יהיה מדוקדק, והיינו למ"ש הב"ח א"ח (סי' ל"ב) בדעת המאירי שהביא הב"י דהאות שנפסק באמצע ויש אות בצירוף התחתון להעלין דכשר, דזהו רק בנכתב האות כדיו ואח"כ נפסק, אבל בנכתב בתחילה בהפסק לא. וא"כ משו"ה נקט קטיעא, והיינו שנכתב תחילה הוי"ו כדיו בגולם אחד, ואח"כ יבוא עליו הכוונת להפסיקו דבזה הוי צירוף מעליא, די"ל דאין חילוק בין נפסק בה מעצמו או שנגע ושלט בו יד אדם להפסיקו. ואך מסתימת הפוסקים משמע דלא כהמאירי, ואם כן בדאי יש עירעור גדול על תמונת האור תורה דאין שם וי"ו עליו כלל וכאלו נכתב רק יו"ד.

ונהי דאם היינו נודעים דכוונת הש"ס דוי"ו קטיעא כן הוא, עלינו לקבל דברי רבותינו דהך וי"ו ראוי להיות כן, אבל כיון דאין הכרח לפירוש זה, ואם אין המכוון בש"ס לתמונה זו, בדאי תמונה זו מגרע גרע ופוסל להס"ת, אבל

(13) לענ"ד נראה דליכא הכרח כלל לזה, דאף אי לא ס"ל לרמב"ם דקטיעא הי' זעירא י"ל דזה הוי בכלל האותיות המשונות שמזכיר שם (וראייתו שכבר כ' כן בשרית מכתם לחד יריד סי' ט"ל, ועיי"ש עוד בס"מ ד"ה הגם הלום) ומזה שוא"ו קטיעא דשלום נו' בגבג בש"ס אין הרמב"ם מוכרח להביאו, ולא נחת לבאר בתבחרו פרטי דברים אלו. ועיי' להחיד"א בשם הגדולים (ע' רבי) עובדיה מברטנורה) שהעיר על מי שכ' דהרמב"ם כתב ס"ת ע"ס של עזרא הסופר וכר (עיי' לעיל פרק ז' אות ד') דא"כ "אמאי לא כתב בחיבור אותיות משונות



שיהא נראה כקטועה ולא קטועה ממש, אלא שיחבר בין שתי החתיכות כחוט דק כחוט השערה שנמצאת החוכה דבוקה והנלענ"ד כתבתי, דוד בן זמרא, עכ"ל. וכן כצאתי פה בירושלם תוב"ב ספר שלחן מלכים כ"י למהר"י בואינו שכתב וכו' ואע"ג דבמסורה אמר שהיא זעירא, תלמודא דידן פליג עלה וכו' עכ"ל. ואני בעניי כתבתי בפרט זה פסק א' לרבני ויניציא יע"א והעליתי בסוף דברי דלכתחילה דאי צריך לכתוב כמ"ש הריטב"א, אבל ספרים שכ' בהם כבר היו שלימה וקראו בהם זמן רב לא יעלה הכוונה עליהן שיש להן על מה שיסמוכו בביאור הסוגיא דפ"ג דקידושין וכו' וכה הראני פה ירושלם תוב"ב כמה"ר מאיר מורחי ס' כ"י לא' מהראשונים שכ' שם ז"ל: ר' דשלם צ"ל קטיעא דגרסי' ב' האומר, ופי' הרמ"ה ז"ל כמאן דקטועה בפלגיה כאילו מחזקה משם ללמד שהוא שלם מכל מום וכו' ומיהו אם לא עשה הו' קטיעא אינו פוסל ע"כ. עכ"ל ס' אמת ליעקב.

ועי"ע אריכות גדולה בביאור הסוגיא בקידושין וצורת הו"א קטיעא בשו"ת מכתם לדוד (פארדו) סי' ט"ל, מ'. ובשו"ת סת"ם להגר"ש קלוגר הל' ס"ח סי' כ"ה. ובשו"ת ר' אליעזר מטעלו סי' ט"ו. ומדב' הריטב"א הנ"ל שכ' להגיה כל הספרים שהיו כתוב כדרכו יש ללמוד שהיו הרבה ספרים בומנו שהוא"ו לא היתה קטיעא, וכ"ה בספרי התימנים עד היום, עיי' בספרי תולדות יצחק (רצאבי) דף ל"ז, ומדף ג"ו. ובתשרי הרדב"ז חלק ח' שיצא לאור מכת"י (בני ברק ה'תשל"ה) סי' קפ"א כ' שברוב הספרים הוא"ו כתובה כדרכה וכו' תורה שכתב רבי שם טוב ה' גאון בעל מגדל עזו הוא"ו פסוקה לשתיים ממש וכו'. (עיי' לעיל פרק ב' אות י'). וכמה דברים שם צריכים עיון ותיקון ואכמ"ל. ובעיקר הד"ט יו"ד סי' ל' כתב שבדקו ק"פ ספרי תורה בויניציאה ורק בד' מהם מצאו הו' קטיעא, ובס' ארץ החיים יו"ד סי' ער"ה כ' בשם ס' נאות יעקב שראה כמה ספרי תורה בירושלם מכ"י סופרי ארץ ישראל שהיו שם לא קטיעא. ועי"ע לעיל פרק א' אות ג'.

לרמב"ם (מצודת הכתב נראה שנכתב בחימו) שם ביאר השמות שיש ספק בהן אם הן קדש או חול.

וכיצד בהג"ל יש להשיר ע"מ שלשכ"ה על קסת הסופר ח"ב סקנ"ב בהא דעיתא בחולין קה. דתי' כדלעזר נחלקת לשתיים, אבל במסורה א"י דהיא תיבה אחת, וכתב שם דמדלא הביא הרמב"ם דב' הגמ' בזה מוכח דס"ל כהמסורה עיי"ש. ועי"ע לעיל אות ח' מתשרי מהרש"ל שהרמב"ם לא הביא ענין כתיבת הגנוי"ן המנחות וכו'. ולפי המבואר ליכא ראייה מהשטות הרמב"ם הללו.

(14) נראה שצ"ל כצויר 25 בצויר הווי"ן דלהלן. ובדפוס משובש, וגם נכתב בעובי הקלמוס כיתר האותיות. ואמנם בשו"ת מכתם לדוד סי' מ' מביא ד' הארי' שיש לכתבה זעירא כד' רבי' בחי', וכ' שם דמדלא גז' בש"ס זעירא רק קטיעא נראה לו דלא יעשנה זעירא ממש, אלא יעשה עבייה כיתר האותיות ורק יצטרך רגלה למטה שתראה כמאן דקטועה לתתא והיה ברוב שעות וא"ו כדי שלא תיראה כי"ד וכו' עיי"ש. וכ' שם דמאחר דהפוסקים נחלקו בצורתה יש להכריע כהמקובלים.

שכן אם כותבים וי"ו זעירתא אין חשש פסול, דאף אם המכוון בש"ס לתמונת האור תורה, מ"מ הרי לנו ידיעה מגדולי רבותינו, לאבזה דשמואל אין בזה פסול אם לא כתב הווי"ו קטיעא, א"כ י"ל דגם הריטב"א שכותב דין קטיעא איך יהיה, היינו דלדידן גפ"מ לענין לכתוב כן לכתחילה, אבל אם כתב בלא קטיעא כלל רק כשאר ווי"ן י"ל דאינו פסול דיעבד לדידן דקיי"ל כאבזה דשמואל, דברי הרמ"ה י"ל ג"כ הכל לענין לכתחילה. וא"כ אף אם כתב הווי"ו כמו בעלמא אינו פסול דיעבד ומטויה כתב וי"ו זעירתא, אבל לכתוב כדעת אור תורה יש חשש גדול, דאם אין זה המכוון בש"ס יש כאן פסול גדול שאין כאן אות וי"ו כלל.

ואנכי כאשר זיכני ה' לכתית ס"ת צויתי להסופר שלא יכתב בצורת אור תורה וחושש אני לברכה לבטלה ח"ו רק לכתוב וי"ו זעירתא, הווספתי לצאת ג"כ לרווחא דמילתא לדעת הריטב"א שיכתוב וי"ו זעירתא ויניח מעט חלק ואח"כ יכתוב עוד קו קטן כזה (י) ע"כ, כנלענ"ד, עכ"ל תשרי הגרעק"א.

## ז. אמת ליעקב

ובס' אמת ליעקב למהר"י אלגאזי: גרסי' בקידושין (סו:): וכו' וכתב שם הריטב"א בחידושי ז"ל נראה פירוש קטיעא שכרוחה בנתיים, דאי לא הול"ל זעירתא היא. ונפק"מ לס"ת ויש להגיה כל הספרים שכתוב כדרכו ע"כ. ומצאתי פה בירושלם תוב"ב בביתו של הרב המובהק כמה"ר בנימין מעלי הכהן ז"ל תשובה כ"י להרדב"ו ז"ל סי' תתקפ"ה שאל על אדות וא"ו זו וז"ל: שאלה ר' דשולם הנמצאת כתובה כדרכה כשאר הווי"ן ובעיני דלהוי קטיעא. תשובה: לכתחילה צריך לחקן הס"ת ולעשות ר' דשולם קטיעא. וצורת ר' קטיעא כ' הריטב"א ז"ל כהיה כרותה בנתיים, וכן בדקתי אני בס"ת אשר בעיר פאס שהוא מדוקדק בתכלית הדקדוק והיא כרותה, אלא שהיא כרותה באלכסון כחוט דק כחוט השערה שמחלק אותה, וצורתה כצורת ר' ממש אלא שהיא פסוקה באלכסון. ומסתברא לי

ומהופכות אחר כי הן כל יקר ראתה עינו ס"ת שכתב עזרא הסופר, אפי' שסבר דצורת אותיות משונות ומהופכות הוא למצוה בעלמא ולא לעכב, היה צריך לכתוב כל אשר מצא וראה בס' עזרא ויכתוב דהוא סלסול סופרים וכו'. ע"כ. והנה כה"ג צ"ב גם למה לא כתב בחיבורי האותיות החסרות ויתירות, גדולות וקטנות וכו', שהרי מקדם קדמתה היו חילופים ושינויים בספרים בזה, ומדוע לא הביא רק הפרשיות הפתוחות והסתומות. אלא נראה פשוט שטעמו משום שמעתיקי הספרים היו משבשים מלאכת מחשבת זאת ומה הועילו חכמים בתקנתם, הרי אפי' בפרשיות הפת' והסתומות שכתבם בספרו, שהטעות בהם יותר רחוקה מאשר בחס"ו וכו', חלו שיבושים כבר סמוך לזמנו כמ"ש הרמ"ה במכתבו לחכמי בורגוש המובא בס' קרית ספר להר"מ המאירי ח"א עיי"ש, אשר ע"כ השאיר הדבר מסור לסופרים שידייקו בזה לרגל המלאכה אשר לפניהם. משא"כ החסרות ויתירות וכן התגין שבפרשיות התפילין והמזוזה שפירטן בפרק ב' ג' משום כמותן המעטה. [ודרך אגב יש להעיר בנוגע לזה שב"דיביר" שנה א' נדפס מכת"י קונטרס שמות קדש וחול